

بررسی عوامل موثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی - فرهنگی (مورد مطالعه: دانش‌آموزان شهر جوانمردی)

علی محسنی^۱ - عادل جوانمردی^۲

چکیده

یکی از موضوعات اساسی، موضوع هویت است که علاوه بر داشتن جنبه‌های مختلف؛ تحت تاثیر تحولات اجتماعی، فرهنگی سیاسی و تکنولوژیک قرار دارد. پژوهشگران از جنبه‌های مختلف هویت را مورد مطالعه قرار داده‌اند.

روش تحقیق در این پژوهش پیمایشی است، اطلاعات لازم از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری در این بررسی کلیه دانش‌آموزان دوره دبیرستان شهرستان جوانمردی است که در سال تحصیل ۹۰-۹۱ در کلیه دبیرستان‌های شهرستان جوانمردی مشغول به تحصیل می‌باشند. روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای نامتناسب می‌باشد و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۵۸ نفر تعیین شده است.

یافته‌ها: آزمون فرضیات تحقیق نشان داد بین سطح سواد والدین و شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی همبستگی مثبت با شدت ضعیف (۰/۱۱) و معنادار وجود داشته است، بین میزان شرکت در گروه‌های دوستی و همالان با شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی (همبستگی

^۱ استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم dr.amohseni@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان adel.javanmardi@yahoo.com

مثبت و با شدت متوسط (۰/۳۷)، بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین با شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی (مقدار همبستگی به دست آمده (۰/۷۲))، بین میزان استفاده از رسانه‌های گروهی و شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی نیز دارای همبستگی مثبت و با شدت متوسط (۰/۲۱) و تمامی این روابط معنادار بوده است. تحلیل رگرسیون نیز نشان داد که ۳۷ درصد از تغییرات متغیرهای وابسته توسط متغیرهای مستقل مورد بررسی تبیین شده است.

واژگان کلیدی: هویت، هویت اجتماعی، هویت فرهنگی، گروه‌های دوستی و همالان، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، رسانه‌های گروهی

مقدمه

در عصر ما اگر چه با بسط قلمرو تعاملات و گفتگو میان مناطق فرهنگی و آشنایی و ارتباط ملت‌ها با یکدیگر، امکان نزدیکی و تفاهم انسان‌های ساکن در سرزمین‌های مختلف فراهم شده است، در عین حال در میان برخی از اندیشمندان و صاحب نظران مسائل اجتماعی و فرهنگی بخصوص در مناطق پیرامونین دغدغه را پدید آورده است که فرایند جهانی شدن به هژمونی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ممالک مرکز بر سایر کشورهای جهان منجر شده و تنوع و تکثر فرهنگی و هویت‌های بومی و منطقه‌ای را از طریق یکسان‌سازی فرهنگی محور و مضمحل نماید.

مبانی نظری

از دیدگاه انسان‌شناسی و مردم‌شناسی هویت فرهنگی یک جامعه به سه عامل بستگی دارد: تاریخی، زبانی، روان‌شناختی، اهمیت این خصوصیات که فرهنگ یک جامعه را از جوامع دیگر متمایز می‌سازد، معرف شناسه فرهنگی آن جامعه است. به عبارت دیگر گذشته تاریخی حماسه آباء و اجدادی، سرزمین، نیاکان... و ادبیات موروثی هویت اجتماعی جامعه را تشکیل می‌دهد (روح‌الامینی، ۱۳۷۶: ۱۱۰-۱۱۲) روان‌شناسان معتقدند مفهوم کسب هویت از مکتب روان‌کاوی آمده است و نقش مهمی در فرضیه پردازی‌های فروید داشته است.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های مارکستروم - آدامز واترمن و کوپر نشان می‌دهد نوجوانانی که در حالت پراکندگی هویت هستند غالباً کسانی هستند که از جانب والدین خود به فراموشی سپرده شده و یا طرد شده‌اند (لطف آبادی، ۱۳۸۴) نوجوانانی که هویت محکمی به دست می‌آورند غالباً کسانی هستند که از عواطف محکم و آزادی کافی در محیط خانواده و پایگاه اجتماعی، اقتصادی بهتر خانواده برخوردارند و اجازه پیدا می‌کنند که فردیت خود را داشته باشند.

فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد بین سطح سواد والدین و شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی در بین نوجوانان رابطه‌ی معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بینمیزان شرکت در گروه‌های دوستی و همالان و شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی تفاوت معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین با شکل‌گیری هویت اجتماعی فرهنگی در بین نوجوانان رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از انواع رسانه‌ها و هویت اجتماعی فرهنگی دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های مقطعی است که واقعیت را در یک برهه از زمان مورد بررسی قرار می‌دهد.

جامعه آماری، تعیین حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری ما در این بررسی کلیه دانش‌آموزان دوره دبیرستان شهرستان جواهرود می‌باشند در سال تحصیلی ۹۱-۹۲ که ۵۵۸۰ نفر می‌باشد.

روش نمونه گیری: روش نمونه گیری در این پژوهش، نمونه گیری طبقه‌ای با درصدهای نامتناسب بوده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۵۸ نفر تعیین شد.

پایایی و اعتبار ابزار

آلفای سوالات بررسی شده حدود ۷۵ درصد بدست آمد که نمره خوب و قابل قبولی می باشد.

یافته های توصیفی: از کل ۳۵۸ پاسخگوی دانش آموزان، تعداد ۱۷۹ نفر (معادل ۵۰ درصد) دختر و ۱۷۹ نفر (معادل ۵۰ درصد) دیگر دانش آموزان پسر بوده اند. نیز سعی شده است به نسبت تقریباً برابر در میان دختران و پسران و پایه های تحصیلی آنان پرسشنامه ها تقسیم شود. درصد دختران پاسخگوی سال اول ۳۷ درصد، سال دوم ۳۴ درصد و سال سوم ۲۹ درصد می باشد. و درصد پسران پاسخگوی سال اول ۳۳ درصد، سال دوم ۳۲ درصد و سال سوم ۳۵ درصد بوده است. همچنین در میان پاسخ گویان دختر تعداد ۱۶ نفر معادل ۸.۹ درصد از دانش آموزان متاهل و بقیه مجرد بوده اند. و در بین پسران تعداد ۲ نفر معادل ۱.۱ درصد متاهل و بقیه آنها مجرد بوده اند. میانگین سنی دانش آموزان مورد بررسی دختر ۱۶.۹ و مد سنی آنان ۱۶ می باشد. و در پسران میانگین سنی ۱۷.۸ سال و مد سنی نیز ۱۷ سال می باشد.

جدول شماره ۱: درصد نمرات پاسخگویان به متغیرهای تحقیق

متغیرها	پایین	متوسط	بالا
هویت اجتماعی - فرهنگی	۰.۳۳	۰.۴۶	۰.۲۱
سطح سواد والدین	۰.۴۸	۰.۳۵	۰.۱۷
میزان شرکت در گروه های دوستی و همالان	۰.۱۹	۰.۳۷	۰.۴۴
پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۰.۳۶	۰.۳۹	۰.۲۵
میزان استفاده از انواع رسانه ها	۰.۲۶	۰.۴۱	۰.۳۳

در جدول شماره ۱ درصد نمرات پاسخگویان به متغیرهای مورد بررسی تحقیق آمده است. در ارتباط با متغیر وابسته هویت اجتماعی فرهنگی می توان بیان داشت که ۲۱ درصد از پاسخگویان دارای هویت اجتماعی - فرهنگی بالایی بوده اند همچنین حدود ۳۳ درصد از دانش آموزان هویت اجتماعی فرهنگی در حد پایین داشته اند و حدود ۴۶ درصد از پاسخگویان دارای هویت اجتماعی - فرهنگی در سطح متوسطی بوده اند. و در متغیر سطح سواد والدین نزدیک به ۵۰ درصد والدین دانش آموزان دارای سطح سواد پایینی بوده اند و تنها سطح سواد ۱۷ درصد از آنها در سطح بالایی بوده است. در رابطه با متغیر شرکت در گروه های دوستی و همالان حدود ۴۴ درصد از دانش آموزان مشارکت بالایی داشته اند. در رابطه با متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی حدود به ۷۵ درصد افراد در وضعیتی پایین و متوسط بوده اند. همچنین در متغیر میزان استفاده از انواع رسانه ها ۴۱ درصد از پاسخگویان در سطح متوسطی بوده اند و ۲۶ درصد نیز میزان استفاده خود را در سطح پایینی اعلام نموده اند.

یافته های تبیینی: در این قسمت ابتدا تحلیل رگرسیونی چند متغیره برای تبیین متغیر وابسته (شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی) ارائه می شود. سپس بر اساس مدل تحلیلی، تحلیل مسیر صورت می گیرد و آثار مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته بررسی میگردد.

تحلیل رگرسیون این پژوهش برای تعیین اثر متغیرهای مستقل از روش رگرسیون چند متغیره جبری^۱ (همزمان) استفاده شده است که در آن تمامی متغیرهای مستقل (پایگاه اجتماعی - اقتصادی، میزان استفاده از انواع رسانه، میزان مشارکت در گروه های دوستی و همالان، جنسیت و سطح سواد والدین) به طور همزمان وارد معادله می شوند.

جدول شماره ۲: تحلیل رگرسیون چندمتغیره برای تبیین متغیر وابسته (شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی)

میزان معناداری	F آزمون	ضریب تعیین تعدیل یافته	ضریب تعیین	همبستگی چند گانه
0/000	85/46	0/35	0/37	0/61

جدول شماره ۳: ضرایب تاثیر مدل تبیین کننده شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی

Correlations			sig	t	Beta	B	متغیر
Part	Partial	Zero-order					
0/71	0/72	0/86	0/0000	13/04	0/47	1/17	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
0/20	0/21	0/47	0/0000	7/14	0/23	0/79	میزان استفاده از انواع رسانه
0/19	0/37	0/44	0/0000	6/58	0/22	7/04	میزان مشارکت در گروههای دوستی و همالان
0/11	0/11	0/08	0/0000	2/99	0/11	0/003	سطح سواد والدین

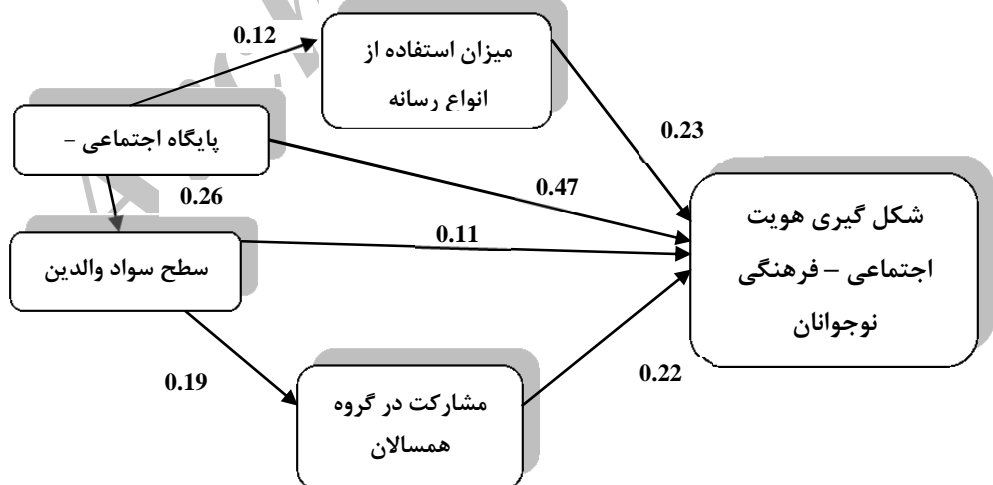
داده های جدول نشان می دهد که ضریب همبستگی چند گانه معادل ۰/۶۱ محاسبه شده است، که بیانگر این مطلب است که ۵ متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی، میزان استفاده از انواع رسانه، میزان مشارکت در گروههای دوستی و همالان، جنسیت و سطح سواد والدین به طور همزمان ۰/۶۱ با شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی همبستگی دارند.

واریانس تبیین شده در جدول یک ۰/۳۷ محاسبه شده است، یعنی حدود ۳۷ درصد از شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی نوجوانان از طریق متغیرهای ۵ گانه مذکور توضیح داده می شود و ۶۳ درصد باقیمانده متعلق به عوامل دیگری می باشد. که خارج از این بررسی هستند.

در جدول شماره ۱ معادل ۸۵/۴ محاسبه شده است، که در سطوح بالای آماري F مشاهده شده بر اساس $(0/00) = \text{sig} \cdot \text{معنادار}$ است. ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول شماره ۲ نشان می دهد که متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی با ضریب تأثیر رگرسیونی ۰/۴۷ قوی ترین پیش بینی کننده هویت اجتماعی - فرهنگی در بین نوجوانان می باشد. در رتبه دوم، میزان استفاده از انواع رسانه با ضریب استاندارد ۰/۲۳ می باشد که نسبت به سه متغیر دیگر قدرت پیش بینی بیشتری دارد. در رتبه سوم متغیر میزان مشارکت در گروه های دوستی و همسالان قرار دارد، که با ضریب استاندارد رگرسیونی ۰/۲۲ نسبت به دو متغیر مستقل دیگر دارای قدرت تبیین بیشتری می باشد. در رتبه چهارم متغیر جنسیت با ضریب استاندارد رگرسیونی ۰/۱۴ می باشد که نسبت به متغیر دیگر دارای تأثیر بیشتری است. در رتبه آخر نیز سطح سواد والدین با ضریب استاندارد رگرسیونی ۰/۱۱ قرار دارد که کمترین قدرت پیش بینی را در بین پنج متغیر مستقل موجود را داراست.

تحلیل مسیر^۱

ضرایب مسیر مدل تحلیلی شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی نوجوانان

^۱ Path Analysis

مدل تحلیلی نشان دهنده تأثیرات مستقیم، غیر مستقیم و تأثیر کل متغیرهای الگوی تحلیلی تحقیق می باشد. با توجه به داده های جدول فوق و بر اساس استناد به آثار مستقیم متغیرها، متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی (۰/۴۷) قوی ترین و مهم ترین پیش بینی کننده شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی نوجوانان می باشد. بعد از این به ترتیب متغیرهای میزان استفاده از انواع رسانه (۰/۲۳)، میزان مشارکت در گروه های دوستی و همالان (۰/۲۲) و سطح سواد والدین (۰/۱۱) بیشترین تأثیر را بر روی شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی نوجوانان داشته اند. بر اساس استناد به آثار غیرمستقیم، متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی به دلیل تأثیر بر روی دو متغیر میزان استفاده از انواع رسانه و سطح سواد والدین با ضریب مسیر (۰/۰۳) مهم ترین پیش بینی کننده تأثیرگذاری شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی می باشد. بر اساس بررسی تأثیرات کلی متغیرهای الگوی تحلیلی تحقیق بر روی متغیر وابسته، متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی با ضریب تأثیر (۰/۵۰) مهم ترین و قوی ترین پیش بینی کننده تأثیرگذاری شکل گیری هویت اجتماعی - فرهنگی نوجوانان می باشد. (همانند اثر مستقیم)، میزان استفاده از انواع رسانه (۰/۲۳)، متغیرهای میزان مشارکت در گروه های دوستی و همالان (۰/۲۲) و سطح سواد والدین (۰/۱۵) به ترتیب در رده های بعدی اثرگذاری بر متغیر وابسته تحقیق قرار دارند.

نتیجه گیری

وجود نظام تعلیم و تربیت مبتنی بر فرهنگ اسلامی، ایرانی و بومی و پاسداری از سنتها و فرهنگ، هنر و تمدن خودی می تواند زمینه تقویت هویت را در ابعاد مختلف آن را فراهم آورد و جوانان و نوجوانان را در کنار تولید علم و دانش و توسعه خلاقیتها و حضور در عرصه های جهانی، پایبند فرهنگ خودی نماید.

پیشنهادات: یکی از مسایل مهم و ضروری در فراهم کردن زمینه لازم برای کسب هویت اجتماعی نوجوانان و جوانان تغییر و تحول در شیوه ی کنترل اجتماعی است.

منابع

روح الامینی، محمود، (۱۳۷۶)، مبانی انسان شناسی، چاپ پنجم، تهران، انتشارات عطار.

بررسی عوامل موثر بر شکل گیری... / ۹۱

شرفی ، ابوالفضل، (۱۳۷۷) ، بی هویتی و گرایش به غرب پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.

Merton. Robert K. Social Theory And Social Structure, U.S.A McMilan Pub, 1966, Pp. 184-214.

Archive of SID